

4^e jaargang, 2014
editie gierzwaluw 3

Nieuwsbrief

Gierzwaluwwerkgroep Oisterwijk

Gierzwaluwwerkgroep Oisterwijk

een samenwerkingsverband tussen vogelwerkgroep IVN Oisterwijk en vogelwerkgroep Midden-Brabant.

Gierzwaluwwerkgroep Oisterwijk

Inhoud:

- Lezing
Raymond Klaassen

Gierzwaluw met geologger

Foto: Stijn Schreven

Contact en informatie:

gierzwaluwoisterwijk
@gmail.com

Hannie Nilsen

06-450 35 464

Gerard van der Kaa

06-241 98 030

Beste gierzwaluwliefhebbers

In november hebben we kunnen genieten van een lezing van Raymond Klaassen over het onderzoek naar de trekroutes en overwinteringsgebieden van de gierzwaluw met behulp van geolocators. Ondersteund door duidelijke beelden vertelde Raymond over het belang van dit onderzoek, de manier waarop het uitgevoerd is en de resultaten die het heeft opgeleverd.

Een samenvatting doet absoluut geen recht aan deze boeiende en interessante lezing maar we zullen een poging doen om de belangrijkste punten zo goed mogelijk weer te geven.

Maar om het enthousiasme van Raymond te ervaren en meer te horen over dit onderwerp en de zorg voor de individuele vogel bij dit onderzoek moet u toch echt zelf een keer deze lezing bezoeken. Waarschijnlijk raakt u even geboeid als de toehoorders in Helvoirt waren.

Veel leesplezier, Gerard en Hannie

Geolocators onthullen trekroutes en overwinteringsgebieden van de gierzwaluw

Raymond Klaassen

Gestandaardiseerde tellingen uit Denemarken en Engeland laten een dramatische achteruitgang zien van de gierzwaluwaantallen. Waarschijnlijk is dit ook in Nederland het geval. Mogelijke oorzaken zijn verlies van broedplekken, een verminderd voedselaanbod en gifstoffen maar aangezien de gierzwaluw het grootste deel van het jaar buiten Nederland verblijft, is het belangrijk om ook naar factoren buiten het broedgebied te kijken.

Helaas was er tot nu toe niet veel bekend over trekroutes en overwinteringsgebieden. Men wist dat ze 's winters ergens in Afrika verbleven maar echte waarnemingen op specifieke locaties bleven uit. Ook ringonderzoek in de vorige eeuw leverde weinig op. Honderd jaar onderzoek waarbij 23.000 gierzwaluwen van een ring werden voorzien, leverde slechts 4 terugmeldingen uit Afrika op.

De ontwikkeling van satellietzenders was een stap vooruit in het onderzoek van trekroutes maar door het gewicht was deze methode aanvankelijk alleen geschikt voor grotere vogels zoals visarend en kiekendief. De informatie die hierdoor verkregen werd, was dus gebaseerd op trek van grote vogels die wezenlijk anders is dan die van de kleine zangvogels. En hoewel deze zenders steeds kleiner werden (met een gewicht van 5 gram zijn ze nu ook geschikt voor bijvoorbeeld een koekoek), was de ontwikkeling van de geologger pas een echte doorbraak in het onderzoek van kleine zangvogels.

Geologgers bestaan uit een lichtsensoren, een geheugenchip en een klokje en door hun gewicht van 0,3 gram zijn ze geschikt voor de gierzwaluw. Het principe is simpel: de sensor meet het licht waarbij de daglengte een indicatie geeft van de breedtegraad en de middagtijd van de lengtegraad. De foutmarge hierbij is aanzienlijk, enkele honderden kilometers maar voor het bepalen van trekroutes is dit geen probleem.

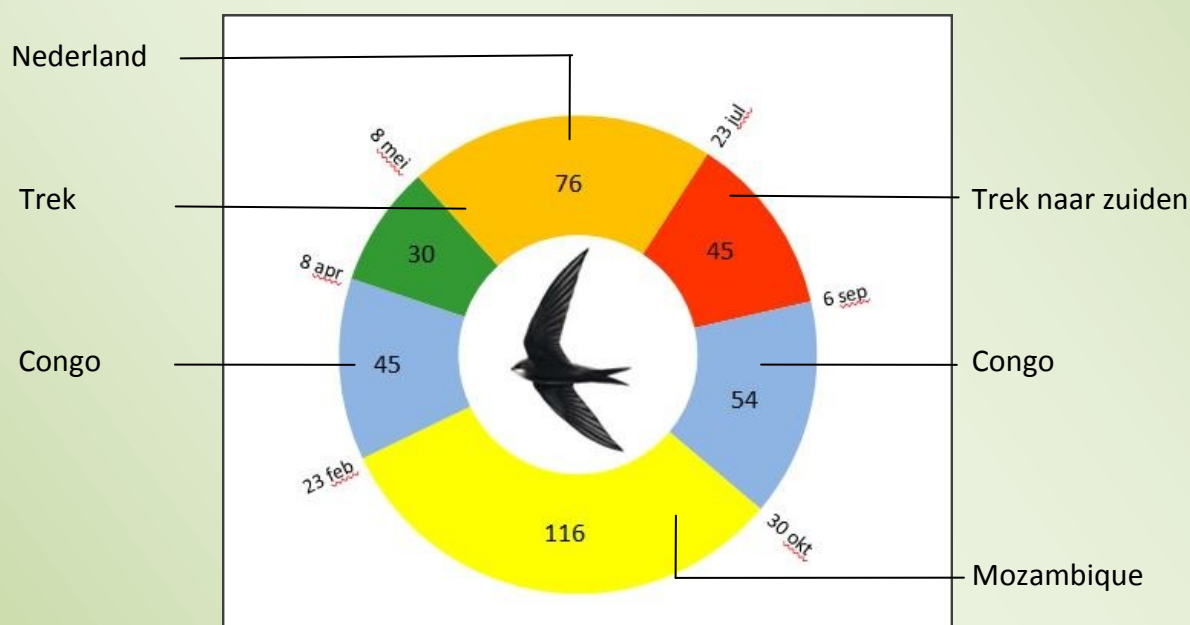
Het onderzoek is in 2009 voorzichtig gestart met acht Zweedse vogels die in kasten nestelden met camera en goede observatiemogelijkheden. Twee belangrijke vragen hierbij waren natuurlijk wat de invloed zou zijn op de aerodynamica en of de gierzwaluwen ook daadwerkelijk terug zouden keren naar hun broedplaats. Want bij geologgers wordt de informatie niet zoals bij satellietzenders doorgestuurd. Om de gegevens af te kunnen lezen, is het noodzakelijk de geologgers terug te krijgen. Het werd een succesvol begin; de vogels poetsten de loggers weg onder de veren en het daaropvolgend voorjaar werden er 6 van de 8 terug gevangen. De geologgers lieten alle zes hetzelfde patroon zien. Bij de najaarstrek hadden de vogels een korte stop in Spanje (6 dagen) en in de Sahel (10 dagen), tijdens de voorjaars trek onderbraken ze allen hun reis in Liberia en in Noord-Afrika. Hun overwinteringsgebied lag in Congo. Dit was een opvallende waarneming want in 'The Palaearctic-African Bird Migration Systems', een van de weinige boeken over dit onderwerp in de vorige eeuw, wordt gesteld dat in Congo behalve de bosruiter en de boerenzwaluw geen Europese trekvogels overwinteren. Ook opvallend is dat de gierzwaluwen niet voor de kortste route kiezen maar een grote omweg maken om via Liberia te vliegen. Niet zo vreemd als men bedenkt dat de Sahel 's winters uitdroogt en Liberia de enige plek is waar in het voorjaar regen valt en waar je dan ook grote termietenzwermen vindt. Zo beschrijft Gatter in 1997 in 'Birds of Liberia' groepen van miljoenen gierzwaluwen.

Na dit eerste succes was de vraag wat gierzwaluwen uit andere landen zouden doen. Welke trekroutes zouden zij gebruiken, welke landen zijn belangrijk voor ze als foerageer- of overwinteringsgebied? In Nederland werden in 2010 de eerste gierzwaluwen uitgerust met geologgers. Op 3 verschillende locaties (Groesbeek, Nordhorn en Noordwijk) werden in totaal 12 vogels uitgerust met loggers. Hiervan werden er voorjaar 2011 negen gierzwaluwen terug gevangen.

De uitkomst was verrassend: de trekroutes liepen nagenoeg gelijk met die van de Zweedse vogels en ook de Nederlandse vogels overwinterden in Congo en maakten tijdens de voorjaarsstrek een stop-over in Liberia.

Er waren echter twee opvallende verschillen. De Nederlandse vogels, en naar later bleek ook de Engelse, volgden weliswaar dezelfde routes maar vanuit het overwinteringsgebied in Congo maakten ze een extra ronde naar Mozambique. De vraag is misschien niet waarom ze dit doen - want tijdens de regenperiode zijn juist hier volop insecten—maar waarom de Zweedse vogels dit niet doen.

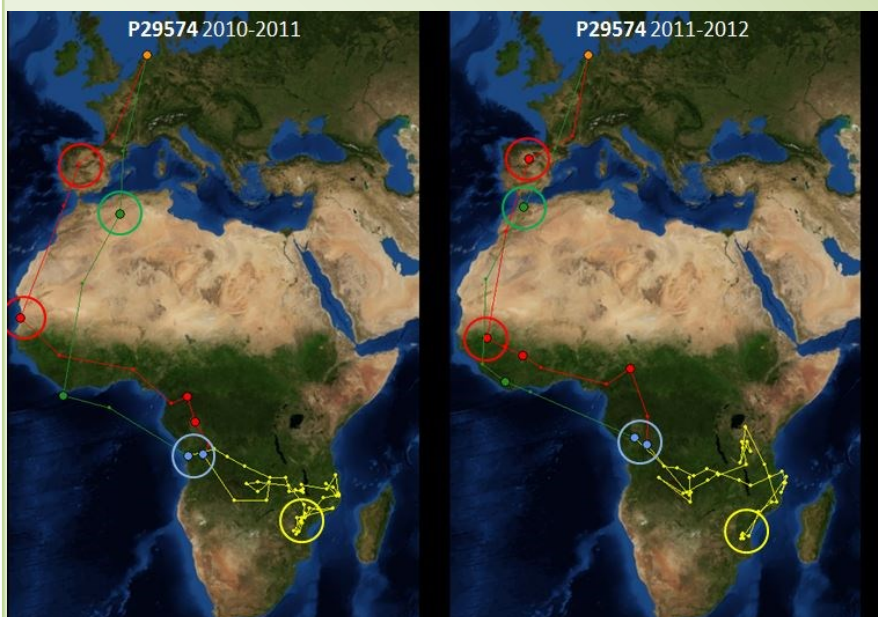
Een ander verschil bleek de tijdplanning. De Zweedse vogels komen 2 weken later terug in hun broedgebied maar vertrekken ook 2 weken later weer naar het zuiden. Mogelijk hebben deze twee verschillen verband met elkaar??

Behalve naar de trekroutes van de gezenderde vogels en de verschillen tussen de vogels uit verschillende landen, is ook gekeken naar de verschillen in trekroute bij een en dezelfde vogel van jaar tot jaar.

De gezenderde vogels blijken flexibel in de afgelegde trekroutes. Ook zijn de locatie voor de stop-overs variabel waarbij wel altijd Liberia aangedaan wordt. Het uitstapje Congo-Mozambique is in grote lijnen eveneens ieder jaar hetzelfde. Ieder jaar zie je dat de gierzwaluwen naar het zuiden trekken over land (waar dan nog veel insecten zijn in de nasleep van de zomerregens) maar dat ze in het voorjaar, als er nog niets te halen valt, de kortste weg over zee kiezen. Waarschijnlijk is hierbij dan ook de windrichting gunstiger.

De lengte van de totale trekroute in het najaar is ongeveer 8900 kilometer, in het voorjaar is de afgelegde afstand iets korter. Hierbij zijn de kilometers van het uitstapje naar Mozambique niet meegenomen.

Trekroute van dezelfde gierzwaluw in twee achtereenvolgende jaren

Maar over land of over zee, de trekprestaties zijn indrukwekkend.

In het najaar zijn ze 45 dagen onderweg waarvan 22 dagen echte reisdagen zijn. In het voorjaar gaat het aanzienlijk sneller, dan vliegen ze in 30 dagen terug naar het noorden waarvan ze slechts 12 dagen effectief vliegen. De andere dagen worden gebruikt om te foerageren wat verklaart dat gierzwaluwen vaak met 'overgewicht' in Nederland arriveren.

Als we de totale migratieafstand bekijken in verhouding tot het aantal vliegdagen, komt dit overeen met een afgelegde afstand van ruim 420 km/dag in het najaar en maar liefst 780 km/dag in het voorjaar.

In vergelijking met andere vogels kunnen we de gierzwaluw dan ook met recht de kampioen onder de trekvogels noemen. Roofvogels zoals visarend en bruine kiekendief, maar ook ooievaars leggen, vaak met behulp van thermiek, 200-300 km per dag af. Ook kleinere zangvogels zoals bijvoorbeeld de grote karekiet (± 380 km) of de grauwe klauwier (± 280 km) blijven hier ver onder.

Naast alle informatie over de trekroutes is misschien wel de belangrijkste conclusie uit het onderzoek dat Liberia cruciaal is voor de West-Europese gierzwaluw. Er is helaas nog weinig bekend over de ontwikkeling van de termieten daar en verder onderzoek zal zeker waardevol zijn om de gierzwaluw te beschermen.

Zoals in de inleiding al gezegd, is dit slechts een samenvatting van een boeiend verhaal over de trek van 'onze' gierzwaluw waarbij we ons af kunnen vragen of we nog wel over 'onze gierzwaluw' kunnen spreken als we de gierzwaluwkalender op pagina 3 bekijken.

Deze kalender en alle andere afbeeldingen zijn overgenomen uit de presentatie van Raymond Klaassen.

Meer informatie over dit onderwerp :

* Limosa, 87.2/3—2014 Themanummer Bird Tracking, pagina 173

* Gierzwaluwen Bulletin, december 2013, pagina 8